

Ярослав МАРИНЯК, кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3946-8503>

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
46015, вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна*

Надія СТЕЦЬКО, кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоecології та гідрології,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9070-7349>

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
46015, вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна*

ЕКОТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Обґрунтовано важливість глобальних цілей сталого розвитку для розвитку екотуризму на прикладі Заліщицької міської територіальних громади (МТГ) Тернопільської області. Проаналізовано основні підходи Міжнародних організацій, щодо розуміння екотуризму через глобальні цілі сталого розвитку територіальних громад. Висвітлено вибрані тенденції екотуризму в європейському туризмі. Розглянуто особливості формування стратегій розвитку туризму у громадах. Теоретичні напрацювання було апробовано на дослідженні туристичного сектора Заліщицької МТГ. Розроблено систему чинників розвитку екотуризму та наявних передумов у Заліщицькій МТГ в моделі сталого розвитку.

Ключові слова: екотуризм, глобальні цілі сталого розвитку, Заліщицька міська територіальна громада.

Iaroslav MARYNIAK, Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor, Department of Geography of Ukraine and Tourism,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3946-8503>
*Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
46015, M.Kryvonosa St., 2, Ternopil, Ukraine*

Nadiia STETSKO, Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor, Department of Geoecology and Hydrology,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9070-7349>
*Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
46015, M. Kryvonosa St., 2, Ternopil, Ukraine*

ECOTOURISM AS A COMPONENT OF TOURISM DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

This article demonstrates the importance of the Sustainable Development Goals for the development of ecotourism, using the Zalishchytsia urban community in the Ternopil region as a case study. It analyzes the main approaches of international organizations to understanding ecotourism through the lens of the Sustainable Development Goals for local communities.

This article highlights selected trends in ecotourism within the European tourism sector. The Council of Europe and the European Tourism Commission (ETC) highlight changes in the behavior and mindset of modern tourists, which are primarily reflected in their increased environmental awareness and higher expectations regarding service quality, as well as their desire for an attractive, natural, and unspoiled environment at their travel destination.

Ukraine's greatest advantage compared to other European countries is its rich natural heritage. The great diversity of natural habitats places our country among the leading European nations in terms of biodiversity conservation. Ukraine has protected areas cover over 6.8% of the country's territory, while in the Ternopil region, protected lands account for 8.95% (as of 2023). The total actual area of protected territories in the Ternopil region is 123,866.7911 hectares. Unlike in EU countries, in some regions, such as Ukraine, this figure has historically been lower (around 6.8%), although there are plans to increase it. These areas are recognize ding by international naturalists as some of the most valuable nature reserves in Europe.

The subject of this study is the Zalishchytskyi UTC, one of the most attractive regions in Ukraine with a long-standing tradition of resort and climatic tourism. This choice is bassetting on several factors. First and foremost, this is linking to the specific nature of the resources upon which tourism here is developed. The Dniester Canyon, with its climatic conditions and rich natural and cultural-historical heritage, is precisely that wealth.

The main trends in the development of tourism in the Zalishchyky UTC have been selected as the subject of this study. Naturally, it is impossible to cover all aspects of a phenomenon as complex as tourism in a single article, even when focusing on a single region. Therefore, this paper provides a general overview of tourism activities in the community. The focus is on the characteristics of the geographical location, population, accessibility of the territory, management system, principles and forms of utilizing natural resources and cultural-historical heritage as the main foundation of the local tourism product; and the specifics of the tourism infrastructure. However, the main objective is to identify the most characteristic features that define the specificity of the Zalishchytskyi UTC as a tourist destination.

The sources and basis for the analysis include monographs, statistical data, reports from travel agencies, descriptions of tourist routes and other elements of the tourism infrastructure, as well as strategies and plans for tourism development in the community. The article makes extensive use of materials available on the websites and web pages of various entities in the tourism market.

A system of factors influencing ecotourism development and the existing prerequisites for its development in the Zalishchytska UTC has been developing within the framework of a sustainable development model. Recommendations have been made regarding the Tourism Development Strategy for the Zalishchytska UTC. The strategy is viewed as a comprehensive long-term plan aimed at sustainable development, improving quality of life, economic growth, effective resource management, and the preservation of ecological and cultural potential. The main areas typically including economic development, tourism and recreation, tourism infrastructure, the social sector, and environmental protection.

Keywords: ecotourism, Sustainable Development Goals, Zalishchytska Urban Territorial Community.

Постановка науково-практичної проблеми та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Всесвітня організація туризму ООН (UNWTO) у 2017 р. визнала пріоритетність сталого туризму, підкресливши роль цієї галузі економіки у впровадженні Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. У резолюції UNWTO зазначено, що туризм у глобальному масштабі повинен сприяти охороні довкілля, поліпшенню якості життя та створенню нових робочих місць, а особливо – зміцненню економічного статусу жінок та молоді.

Зрозуміло, що синтезом досягнень вище перелічених постулатів є застосування їх на практиці та інтеграція у спеціальний науковий напрям. За останні десятиріччя сформувався досить цілісне уявлення про екотуризм, яке увібрало теоретичні, технологічні та прикладні аспекти трансдисциплінарного характеру. Провідне місце належить у дослідженні екотуризму є його праксеологічне значення у територіальних громадах України.

На прикладі Заліщицької МТГ можна простежити цілу низку проблем, які знаходимо у Стратегії розвитку територіальної громади. На нашу думку, Стратегія є комплексним довгостроковим документом (зазвичай на 7 років), що визначає бачення, цілі та механізми реалізації соціального, економічного та екологічного потенціалу громади. Особливе значення має посідати екологічний туризм. Власне це проблема покладена в основу цієї статті.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Коротко розглянемо стан висвітлення цієї проблематики у вітчизняній та зарубіжній науці. Методологічною основою дослідження є праці [3, 5-8, 11-12, 18-21], які лягли в основу цієї статті. У працях [3,11,12] досить

детально розкрито значення екотуризму у розвитку рекреаційного природокористування адміністративного району так і у природно-заповідних територіях. Еволюцію підходів щодо трактування поняття «екологічний туризм» відображено у статті [8]. Місце туризму у стратегії розвитку територій з'ясовано у публікації [7]. Сучасні підходи щодо екотуризму та глобальних цілей сталого розвитку як виклики для розвитку сільських місцевостей знайшли своє відображення у таких джерелах [13-16].

Метою є систематизація та узагальнення теоретичних засад та методичні підходи щодо трактування поняття «екотуризм» у сучасній науці, висвітлюючи його переваги, особливості у вирішенні проблеми сільських територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Рада Європи та Європейська комісія з туризму (European Tourism Commission – ETC) звертають увагу на зміни в поведінці та менталітеті сучасних туристів, які проявляються насамперед у підвищенні їх екологічної свідомості та вимог до якості послуг, а також до привабливого природного та незабрудненого середовища в місцях подорожі. За оцінками, понад третина європейських туристів хоче використати період відпочинку для ознайомлення з регіонами, цінними з точки зору природи та культури, або активно проводити час у сільській місцевості поблизу заповідних територій, шукає духовних переживань та автентичності, зустрічей з місцевою культурою, можливості познайомитися з традиціями та регіональною кухнею.

Екотуризм, пов'язаний з подібними формами господарювання, такими як сталі сільське господарство та переробка, ремесла та інші форми сталого туризму, адаптовані до умов регіону, може бути важливим стимулом розвитку

сільських територій, найбільшим капіталом яких є природа, ландшафт та регіональна спадщина.

Гене́за екотуризму тісно пов'язана з поняттям сталого туризму, яке просувається на глобальному рівні Всесвітньою організацією туризму (UNWTO) та низкою інших організацій і урядових та громадських установ по всьому світу. Концепція сталого туризму безпосередньо пов'язана з ідеєю сталого розвитку, яка знайшла своє відображення у документах органів влади України (сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби сучасних мешканців Землі і водночас забезпечує майбутнім поколінням можливість реалізувати свої власні потреби). У всіх сферах економіки він відбувається у гармонії з природним та соціально-культурним середовищем. У 2015 році Організація Об'єднаних Націй прийняла Порядок денний на період до 2030 року, в якому визначено 17 цілей сталого розвитку, які є визначальними напрямками зростання також у глобальному та місцевому туризмі. Основою концепції сталого туризму є досягнення гармонії між потребами туристів, довкіллям та місцевими громадами.

На основі [13-16] можна виділити три найважливіші визначальні чинники екотуризму, які відрізняють його від інших форм туризму, більш детально цю проблему розглянемо на прикладі Заліщицької територіальної громади.

Найбільшою перевагою України на тлі інших європейських країн є багате природне надбання. Велике різноманіття природних середовищ ставить нашу країну в ряд провідних європейських держав з точки зору збереження біорізноманіття. Заповідний фонд України охоплює понад 6,8% території держави, тоді як у Тернопільській області частка заповідних земель становить 8,95% (станом на 2023 рік). Загальна фактична площа заповідних територій у Тернопільській області складає 123 866,7911 га. На відміну від країн ЄС, у деяких регіонах, наприклад в Україні, цей показник історично нижчий (біля 6,8%), хоча планується його збільшення [10, 13-16]. Ці території визнаються міжнародними природознавцями одними з найцінніших природних заповідників Європи.

Середній показник заповідних територій (природно-заповідного фонду) у Європі становить близько 18–26% від загальної площі, залежно від методології підрахунку (сухопутні та морські території). Цей показник постійно зростає, перевищуючи середні світові значення завдяки суворим екологічним стандартам Євросоюзу. Тому в Україні та у Тернопільській області необхідно щорічно збільшувати їх площі.

Основними об'єктами заповідного фонду

є природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, заказники та пам'ятки природи.

Величезний потенціал для розвитку екологічно дружніх форм туризму, в тому числі екотуризму, криється в сільських районах. Тернопільська область є однією з найбільш аграрних областей України, де сільське населення складає значну частину — понад 50-55% від загальної чисельності. У той час як в цілому по Україні рівень урбанізації вищий, і частка сільського населення становить близько 30-35%. Тернопільська область: Станом на 2022 рік, із понад 1 млн населення, близько 550-560 тис. проживає у сільській місцевості (включаючи селища) [1,10,17]. В Україні загальна тенденція показує домінування міського населення, проте Тернопільщина зберігає високий рівень сільського населення.

Заселені майже 30-35% населення в Україні, вони на тлі інших європейських країн вирізняються високими природними, ландшафтними та культурними цінностями. Українське село характеризується великою різноманітністю сільських територій і ландшафтів, домінуванням збалансованого сільського господарства, заснованого на сімейних фермерських господарствах, а отже, високою якістю продуктів харчування, регіональними продуктами (які все частіше реєструються як захищені в Європейському Союзі) та багатим кулінарним спадком. Екологічний туризм стає важливим інструментом стимулювання підприємництва місцевих громад, розвитку нових інноваційних ринків праці та створення зелених робочих місць.

Екотуризм та пов'язані з ним форми сталого туризму в Україні наразі організовуються переважно знизу, з ініціативи окремих органів місцевого самоврядування, місцевих громадських груп, регіональних неурядових організацій або підприємців, що дбають про екологію. На карті країни з'являються окремі «проєкологічні» громади та регіони, які зрозуміли, що лише незабруднене довкілля може привабити туристів у довгостроковій перспективі та спонукати їх знову відвідати регіон. Вони інвестують у поліпшення якості води та повітря, вирішують проблеми зі складуванням відходів, створюють туристичні маршрути, адаптують існуючі непридатні та занедбані об'єкти під туристичну інфраструктуру, просувають сталий транспорт, садять дерева, створюють зелені громадські простори, включають сталий туризм, екотуризм та агротуризм до місцевих стратегій розвитку, нарешті, залучають фінансові кошти на місцеві ініціативи та створення зеленої інфраструктури.

У якості предмета дослідження є Заліщицька МТГ, як один із найпривабливіших регіонів України із давними традиціями існування курортно-кліматичних територій. Такий вибір зумовлений деякими передумовами. Перш за все це пов'язано з специфікою ресурсів, на базі яких тут розвивається туризм. Дністровський каньйон із його кліматичними умовами та багата природна та культурно-історична спадщина є власне тим багатством. У зв'язку з цим тут пролягає зацікавленість вивчення досвіду взаємодії туризму й екології, механізму цього впливу; форм, методів, підходів до формування туристичного продукту з врахуванням природоохоронного статусу території. Упродовж багатьох століть тут взаємодіяли культурні традиції різних етносів (українців, поляків, євреїв), формуючи унікальний культурний простір. Ця спадщина активно використовується в туризмі, є основою для створення оригінальних та популярних туристичних продуктів. На нашу думку цей досвід вимагає уваги та дослідження. Ще одним важливим аргументом вибору предмету дослідження є географічне положення (прикордонне положення з Румунією (Європейським Союзом) та Молдовою). У зв'язку з цим Заліщицька територіальна громада є цікавою як потенційна база прикордонного та транскордонного туризму. Зрештою територія традиційно розвивається та тяжіє до основного користувача рекреаційно-туристичних ресурсів туристів із м. Чернівці та області. Особливо це відчутно на Касперівському водосховищі.

У якості об'єкта дослідження обрані основні тенденції у розвитку туристичної діяльності у Заліщицькій МТГ. Звичайно у статті неможливо розглянути всі аспекти такого складного явища, як туризм, навіть коли обмежитися одним регіоном. Тому подано загальні уявлення про туристичну діяльність у громаді. Акценти зроблені на особливостях географічного положення, населення, доступності території, системи управління, принципах та формах використання природного багатства та культурно-історичної спадщини як головної основи місцевого туристичного продукту; та специфіки туристичної інфраструктури. Однак головною метою є виявлення найбільш характерних рис, що визначають специфіку Заліщицької територіальної громади як туристичної дестинації.

Джерелом інформаційного аналізу є монографії, статистичні дані, використано звіти туристичних фірм, описи туристичних маршрутів та інших елементів туристичної інфраструктури, стратегії та плани розвитку туризму у громаді. У статті широко використані матеріали, представлені на сайтах та інтернет – сторінках

різних суб'єктів туристичного ринку.

Дослідження туристичного сектора Заліщицької МТГ проведено за таким алгоритмом:

1. Географічне положення, населення, доступність.
2. Система управління туристичної діяльності у територіальній громаді.
3. Природні особливості громади в аспекті їх туристичного використання
4. Туристична інфраструктура

1. Географічне положення, населення, доступність. Сучасний адміністративний устрій Тернопільської області з 19 липня 2020 року складається з 3 районів (Кременецький, Тернопільський, Чортківський), 55 територіальних громад (18 міських, 16 селищних, 21 сільська) та 1058 поселень. У рамках децентралізації кількість районів було зменшено з 17 до 3, а замість великої кількості сільських рад утворено спроможні територіальні громади [1,17].

Заліщицька міська територіальна громада (МТГ) розміщена на південному – заході Тернопільської області входить до Чортківського району, тобто є однією із її громад. Межує із громадами Чортківського району: на півночі з Товстенською; на північному сході Більче-Золотецькою; на південному сході з Борщівською. На заході межує із Івано-Франківською областю, Городенською ТГ Коломийського району. На півдні межує із Чернівецькою областю, Ставчанською ТГ Чернівецького району.

Територія Заліщицької МТГ складає 351,9 км², населення 26 994 осіб. За площею вона займає 9 місце в області. До її складу входить одне місто (Заліщики) та 29 сіл: Бедриківці, Бересток, Блищанка, Вигода, Виноградне, Винятинці, Глушка, Голігради, Городок, Дзвиняч, Добрівляни, Дунів, Дуплиська, Зелений Гай, Зозулинці, Іване-Золоте, Касперівці, Колодрібка, Кулаківці, Лисичники, Новосілка, Печорна, Синьків, Ставки, Торське, Угриньківці, Хартонівці, Щитівці, Якубівка [2].

У 2022-2026 рр. спостерігається значне зниження населення. За попередніми оцінками близько третини покинули свої землі через повномасштабне вторгнення рф. Отже згідно статистичних даних більше половини населення проживає у сільській місцевості.

Особливостями Заліщицької МТГ є національний та конфесійний склад її населення. Ця специфіка пов'язана з історичною долею цього регіону. Сучасна межа МТГ сформувалась 12 червня 2020 року. Населення є переважно моноетнічним, де понад 98% населення складають українці. Національний склад громади відображає загальну тенденцію регіону, включаючи незначну кількість росіян та інших національ-

ностей, зокрема поляків, білорусів тощо.

Заліщицька МТГ є переважно сільськогосподарським регіоном. Економіка базується на розвиненому агропромисловому комплексі завдяки сприятливому «субтропічному» клімату Дністровського каньйону. Основні галузі: овочівництво, садівництво, виробництво консервів, молочних продуктів, а також переробка сільгосппродукції. Ключові сектори економіки: агропромисловий комплекс регіону є лідером з вирощування ранніх овочів (томати, огірки), капусти, яблук та винограду; промисловість представлена підприємствами з виробництва плодоовочевих консервів, хліба, масла, молочних продуктів, безалкогольних напоїв та мінеральної води. Серед відомих виробників — «Арма», «Піон», «DF Agro» (Синьків), «Молочні дари». Інше виробництво швейних та пластмасових виробів, поліетиленової плівки, гумового взуття. Також важливу роль відіграє туристичний потенціал, зокрема, зелений туризм, зумовлений мальовничими краєвидами Дністра.

Географічне положення в центрі Європи дає великі можливості у національній та міжнародній логістиці, оскільки тут проходять транспортні маршрути із Брест (Ковель) до кордонів Румунії та Молдавії. Близькість до кордонів Європейського Союзу створює додаткові умови для розвитку міжнародного туризму. У деякій мірі Заліщицька МТГ виконує роль транзитної території, що надає свої дороги, гастрономічну та гостинну базу для туристів, які виїжджають до Румунії, Болгарії, Туреччини, Греції та інших країн Євросоюзу, а також на зворотному напрямку.

2. Система управління туристичної діяльності у Заліщицькій МТГ. Система управління

туристичної діяльності складається з декількох рівнів:

- управління туристичною діяльністю на рівні центральних органів та органів самоуправління;

- громадські організації.

Система управління туристичної діяльності в Україні сформувалася у пострадянський період, головні її принципи та інституційне забезпечення розпочалося у кінці ХХ ст. – першому десятилітті ХХІ ст.. У період з 1992-1993 рр. центральним органом, що відповідав за діяльність у галузі туризму, було Міністерство зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України (Головне управління з іноземного туризму в центральному апараті). З 16 березня 1993 по 10 січня 2000 року Державний комітет з туризму України (Держкомтуризм). Після ліквідації комітету з 14 лютого 2000 по 4 грудня 2019 р. туристичний сектор національної економіки сім разів змінював свою юридичну приналежність, що негативно вплинуло на його формування та розвиток.

Глибинні перемини у центральних органах управління туризмом відбулися 4 грудня 2019 року, коли цю сферу діяльності взяло на себе Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) було утворене згідно з постановою Кабінету Міністрів України. Отже, з 2020 року основними органами управління туризмом в Україні на державному рівні є Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку громад та територій України (відповідальне за політику) та Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ), яке безпосередньо реалізує державну політику. До системи також входять обласні та районні держадміністрації див. таблицю 1.

Таблиця 1

Основні елементи системи управління [4]

Органи управління туризмом	Основні завдання
Кабінет Міністрів України	здійснює загальне керівництво та державне регулювання у сфері туризму
Міністерство розвитку громад та територій України	відповідальне за економічну політику туристичного сектору
Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ)	центральний орган виконавчої влади, що відповідає за розвиток галузі, просування українського турпродукту, контроль якості послуг та курортів
Місцеві органи влади (обласні/районні держадміністрації, органи місцевого самоврядування)	здійснюють управління на місцях

Всесвітня туристична організація (UNWTO): Україна є членом цієї міжнародної структури, що регулює глобальні туристичні стандарти. Туристична галузь регулюється Законом України «Про туризм». Управління туризмом в Україні здійснюється на основі децент-

ралізації, де ключову роль відіграють місцеві органи виконавчої влади та самоврядування. На рівні областей та районів це департаменти/управління держадміністрацій, а в громадах — профільні відділи сільських, селищних чи міських рад, що займаються промоцією та інфра-

структурою.

На обласному рівні управління туризмом здійснюють: Департаменти або управління з питань туризму та курортів у складі обласних державних адміністрацій (ОДА/ОБА). Діють Постійні комісії обласних рад з питань туризму, культури та рекреації та обласні туристично-інформаційні центри (ТІЦ).

На районному рівні управління туризмом здійснюють: Відділи або сектори з питань культури, молоді, спорту та туризму районних державних адміністрацій (РДА).

На рівні територіальної громади (ТГ) управління туризмом здійснюють: Відділи туризму, відділи економічного розвитку або управління культури у складі місцевих рад (сільських, селищних, міських). Туристично-інформаційні центри (ТІЦ) громади. Комунальні підприємства, відповідальні за розвиток туристичної інфраструктури.

Ці органи відповідають за формування туристичних продуктів, промоцію територій, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій та взаємодію з бізнесом.

Структура Заліщицької територіальної громади в управлінні туристичним сектором є стандартна для подібних структур в Україні. Головним органом є комунальне підприємство «Заліщики туристичні». Воно займається у громаді питаннями розвитку туризму, екскурсій та сплавів по Дністру, організують відпочинок, велоекскурсії, оренду спорядження та екскурсії визначними місцями, такими як панорама Дністра, Червоногородський замок та Джуринський водоспад.

Основні напрямки роботи для розвитку туризму в регіоні:

- організація сплавів: катамарани, байдарки та каяки для подорожей річками Дністер та Серет;

- екскурсійні послуги: оглядові майданчики (зокрема у с. Хрещатик), історичні місця Заліщик (парки, костел св. Станіслава).

Інформаційний супровід: Заліщицька міська рада сприяє діяльності з надання туристичної інформації.

У Заліщицькій громаді розвитком та підтримкою туризму переважно займаються місцеві туристичні агенції, садиби та ініціативи, орієнтовані на активний відпочинок та гостинність. До них належать Туристична агенція Ткачук Людмили, гостинні двори («Товсте», «У парку»), а також комплекс «Mishyn-CiTi».

Садиба «Роксоланочка» (м. Заліщики, вул. Маковея, 2), Гостинний двір «Товсте» (селище Товсте, вул. Українська, 104А). Ці об'єкти забезпечують розміщення, організацію відпо-

чинку та ознайомлення з довкіллям.

Основні напрями розвитку туризму в країні визначаються загальнонаціональною стратегічною програмою, що розробляється Кабінетом Міністрів України. Таким документом є *Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року*, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України №168-р від 16 березня 2017 року. Метою таких стратегічних програм є чітке визначення туризму як пріоритетної галузі національної економіки, здатну забезпечити приріст валового внутрішнього продукту (ВВП), зміцнення позитивного іміджу України та її регіонів. Важливим акцентом Стратегії є зростання ролі громад у формуванні власної туристичної політики, що корелюється з процесами децентралізації.

Роль територіальних громад у розвитку туризму значно посилилася з початком реформи децентралізації, що активно реалізовується в Україні з 2015 року. На місцевому рівні формується первинний туристичний продукт – будь то тематичний маршрут, культурна подія, готельна послуга, гастрономічна атракція або ремісничка майстерня. Таким чином, громади стають ключовими акторами у процесі створення та просування туристичної пропозиції.

Особливий акцент зроблено на використанні потенціалу територіальних громад як бази для створення туристичного кластеру. Таким чином, туристичний потенціал громади — це не просто перелік наявних ресурсів (природних, історичних, культурних), а комплексна, динамічна категорія. До його складу входять:

- 1) Природні ресурси;
- 2) Культурно-історичні ресурси;
- 3) Інфраструктурні ресурси;
- 4) Соціальний та людський капітал;
- 5) Інституційна спроможність та управлінський потенціал [4,7].

У сільських територіальних громадах створені значні можливості для розвитку агротуризму, сільського зеленого туризму та екологічного туризму. Перспективи використання природно-рекреаційних ресурсів для туризму. Природний потенціал громади може бути реалізований через:

1) Створення еколого-освітніх стежок. Розробка маркованих маршрутів з інформаційними стендами про флору, фауну та геологічні особливості, орієнтованих на школярів, студентів та екотуристів.

2) Розвиток агротуризму. Інтеграція довкілля з сільськогосподарською діяльністю (фермерські господарства, пасіки).

3) Організацію пікнікових та наметових місць відпочинку.

4) Брендуння природних пам'яток. Включення природних пам'яток у туристичний бренд громади.

Місце туризму у загальній стратегії розвитку територіальних громад проявляється через:

1. Соціальний вплив:

1) Збереження та відродження культурної спадщини та традицій;

2) Підвищення зайнятості та залучення молоді;

3) Підвищення якості життя місцевого населення;

4) Формування позитивного іміджу та самоідентифікації громади.

2. Екологічний вплив:

1) Стимулювання збереження природних ресурсів: Туристична привабливість природних об'єктів (заказників, річок, лісів) створює економічні стимули для їхнього збереження та сталого управління. Громада стає зацікавленою у підтримці чистоти, біорізноманіття та природної краси, оскільки це є основою для екологічного та зеленого туризму. Це може призвести до створення екологічних стежок, розвитку екоосвітніх програм, посилення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

2) Розвиток екологічної свідомості: Залучення туристів до природоохоронних заходів, а також проведення просвітницької роботи серед місцевого населення щодо важливості збереження довкілля.

3) Просторовий та інфраструктурний вплив:

1) Покращення транспортної доступності.

2) Розвиток сучасної туристичної інфраструктури.

Включення туризму до стратегічних документів громади є основою системного розвитку, що передбачає:

1) Розвиток рекреаційної інфраструктури (місця відпочинку, кемпінги, еко-маршрути).

2) Проведення туристичних заходів і фестивалів.

3) Туризм як інструмент підвищення інвестиційної привабливості.

Отже, туризм виступає як сектор економіки, що створює сприятливий мультиплікативний ефект, підвищуючи загальну інвестиційну привабливість територіальних громад та стимулюючи розвиток національної економіки.

Міжнародна співпраця як частина туристичної стратегії є невід'ємною частиною успішної стратегії розвитку туризму, особливо для

територіальних громад.

У Заліщицькій МТГ упродовж десятиліть діяли спеціальні програми з розвитку туризму. У даний час перспективи цього сектору економіки не виділені в окрему програму, представлені у Стратегічному плані розвитку Заліщицької громади розробленому на середньостроковий (на 2022-2028 роки) період. Згідно цієї стратегії, вигідне географічне положення, багаті природні та історико-культурні ресурси, туризм не виділяється в якості стратегічно важливого сектору економіки. У Стратегії відведено певне значення для екологічного туризму та його розвитку на природоохоронних територіях. Більша увага належить подоланню інфраструктурних перепон.

Одним із важливим аспектом діяльності громади є сертифікація послуг в області туристичної інформації. Заліщицька МТГ активно розвиває туристичний сектор, використовуючи природний потенціал Дністровського каньйону. Наразі поняття «сертифікація» у громаді охоплює як офіційні державні стандарти для бізнесу, так і локальні ініціативи з просування послуг.

Види сертифікації для туристичного бізнесу. Для надавачів послуг у Заліщицькій МТГ актуальними є такі напрямки:

1) Класифікація готелів («Зірковість»). Обов'язкова процедура для готельного бізнесу в Україні. Вона підтверджує відповідність закладу певній категорії (від 1 до 5 зірок) згідно з ДСТУ.

2) Сертифікація послуг харчування. Ресторани та кафе громади можуть проходити добровільну сертифікацію на відповідність стандартам якості та безпечності харчових продуктів (НАССР).

3) Категоризація сільських садиб для розвитку зеленого туризму (популярного в селах громади) діє добровільна система оцінки «Зелена садиба», що підтверджує екологічність та якість послуг.

У Заліщицькій МТГ діють центри та пункти туристичної інформації, як і в усій країні. На місцевому рівні ключовою організацією є КП «Залішки туристичні». Основним органом, що координує туристичну діяльність та промоцію послуг у громаді, є Комунальне підприємство «Залішки туристичні». Основна функція - організація екскурсій, сплавів по Дністру, веломандрівок та надання консультацій для бізнесу.

Держава передбачає ряд вимог та безпеки щодо туристичної діяльності на рівні громади. Згідно з українським законодавством, деякі види туристичних послуг у громаді потребують спеціального оформлення:

1) Ліцензування туроператорської діяльності. Обов'язкове для організацій, що формують комплексні турпродукти.

2) Дозволи на активний відпочинок. Організація сплавів по Дністру (популярна послуга в Заліщиках) потребує дотримання протоколів безпеки на воді та часто координується з адміністрацією Національного природного парку «Дністровський каньйон».

Громада інтегрує свої об'єкти до обласних та державних реєстрів для підвищення пізнаваності. Локації, що потребують уваги при сертифікації. Заліщицька МТГ має ефективні інструменти для просування на ринок місцевого туристичного продукту.

3. *Природні особливості громади в аспекті їх туристичного використання.* Заліщицька МТГ є одним найяскравішим регіонів області, щодо переліку природними ресурсами, тут зосереджено відносно висока ступінь збереження довкілля. Велике значення в рекреації мають ландшафтні ресурси, які поєднують у собі лісові насадження та відкриті простори, водойми, безлісі, слабозаліснені, або чагарникові мальовничі форми рельєфу, скалисті відслонення та ін., навколо водні чагарникові зарості, та пляжі.

Біля 13,4% поверхні займають ліси;

16,5% території придатні для рекреаційного використання. На території Заліщицької міської територіальної громади розміщено і функціонує 46 одиниць природно-заповідного фонду, загальна площа яких становить 15392,65 га, фактична площа у межах громади становить 12703,18 га, «показник заповідності» 36,25 % [23]. За «показником заповідності» у Чортківському районі громада на третьому місці. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі території Заліщицької МТГ Чортківського району («показник заповідності») становить 36,25 %.

На території Заліщицької МТГ знаходиться Національний природний парк «Дністровський каньйон», до складу якого входить 4 Заказники загальнодержавного значення, Регіональний ландшафтний парк, 3 Заказники місцевого значення, Пам'ятка природи загальнодержавного значення, 14 Пам'яток природи місцевого значення. В межах Регіонального ландшафтного парку «Дністровський каньйон» розміщені 6 Пам'яток природи місцевого значення, Дендрологічний парк місцевого значення «Заліщицький дендропарк», Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення. (див. табл. 2).

Таблиця 2

Перелік об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району [10]

Категорія та назва об'єкту ПЗФ, до складу території якого входять інші об'єкти ПЗФ	Об'єкти ПЗФ, території яких входять до складу територій ПЗФ інших категорій		
	Категорія, значення, назва, тип		Площа, га
1. Національний природний парк «Дністровський каньйон»	1. Заказник загальнодержавного значення	«Касперівський», ландшафтний	540,1
	2. Заказник загальнодержавного значення	«Обіжевський», ботанічний	162,0
	3. Заказник загальнодержавного значення	«Жижавський», ботанічний	155,0
	4. Заказник загальнодержавного значення	«Урочище «Криве», ботанічний	56,0
Усього в межах НПП			913,1

Особливо цінними у природно-заповідному відношенні які потребують особливої уваги, щодо використання, це «Дністровський каньйон» - національний природний парк, «Касперівський» - ландшафтний заказник загальнодержавного значення, «Жижавський» - ботанічний заказник загальнодержавного значення, «Обіжевський» - ботанічний заказник загальнодержавного значення, Урочище «Криве» - ботанічний заказник загальнодержавного значення. На територіях цих природно-заповідних об'єктів розміщено 20 сільських поселень і місто Заліщики.

Національні парки поруч з основною охоронною роллю, згідно Закону законодавства України, використовуються у туристичних цілях. Це і є одна із соціальних функцій, яка дає можливість задоволення потреб людини у спілкуванні з природою, отриманні знань про природу краю. Природні особливості громади визначають пріоритети у стратегії туристичної діяльності.

Організація туристичної діяльності на базі охоронних природних територій Заліщицької МТГ на базі національного природного парку «Дністровський каньйон», де зосереджено

значний природний та культурний потенціал, на основі якого сформовані туристичні продукти є унікальним або рідкісним. Це питання вимагає окремого дослідження.

Клімат та водні ресурси Заліщицької МТГ активно використовуються для туризму. Водний туризм входить у число пріоритетних напрямів у стратегії розвитку території. Природні ресурси громади є найбільш цінними для розвитку туризму і визначають у певній степені спеціалізації цієї сфери: найбільш розвинутими та перспективними видами туризму тут є агро – й екотуризм, активний та оздоровчий туризм.

Екотуризм тісно пов'язаний з багатьма формами подорожей і взаємодоповнює їх (активний та спеціалізований туризм, екскурсійний туризм, агротуризм, туризм спадщини, кулінарний туризм, пригодницький туризм, оздоровчий та курортний туризм тощо).

Стійке управління в туризмі пов'язане насамперед з економним використанням ресурсів довкілля, використанням вже існуючої туристичної та паратуристичної інфраструктури, а також вмiлим плануванням розвитку на користь місцевих громад підходом до управління туризмом.

Процес управління сталим туризмом має цілісний характер і інтегрований з іншими галузями економіки регіону. Цей процес вимагає партнерської співпраці різних установ та організацій (місцевих органів влади, адміністрацій природоохоронних територій, неурядових організацій, підприємців, освітніх та культурних установ).

Розглянемо три найважливіші визначальні чинники екотуризму, які відрізняють його від інших форм туризму на прикладі Заліщицької МТГ див. таблицю 3.

Таблиця 3

Чинники розвитку екотуризму та наявні передумови його розвитку у Заліщицькій міській територіальній громаді*

<p>1) Екотуризм є формою активного та глибокого вивчення територій, що мають видатні природні, ландшафтні та культурні цінності (пізнавальний та освітній аспект).</p>
<p>Розміщено і функціонує 46 одиниць ПЗФ, загальна площа яких становить 15392,65 га, фактична площа у межах громади ПЗФ 12703,18 га, «показник заповідності» 36,25 %. За «показником заповідності» у Чортківському районі громада на третьому місці. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі території громади Чортківського району («показник заповідності») становить 36,25 %. У межах громади знаходяться п'ять об'єктів природоохоронного фонду Загальнодержавного значення: 1. Національний природний парк «Дністровський каньйон»; 2. Заказник «Касперівський», ландшафтний; Ботанічні заказники: 3. «Обіжевський», 4. «Жижавський», 5. «Криве». Тут же функціонує дев'ять пам'яток природи місцевого значення: 1) «Заліщицький дендропарк», 2) Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва; 3) геологічна пам'ятка природи - «Заліщицький горизонт нижнього девону»; 4-9 ботанічні пам'ятки природи «Дуб над Дністром», «Гінкго дволопатево», «Гінкго Ігнатія Браницького», «Бундук канадський», «Софора японська», «Горіх ведмежий №1». У с. Касперівці, яке розміщене в межах НП «Дністровський каньйон»: є «Касперівсько-Городоцький», «Городоцько-Добрівлянський» іхтіологічні заказники; геологічні пам'ятки природи: «Касперівські скелі», «Дністровські феномени», «Касперівські сфінкси»; ботанічні пам'ятки природи - «Дуби Тараса Бульби», «Деренівська стінка». На лівому березі Тупи в Касперівцях розміщена пам'ятка природи геологічного походження - рідкісні й унікальні відшарування з рештками моховаток і голкошкірих вапняків.</p>
<p>2) Екотуризм активно сприяє охороні природної та культурної спадщини, зміцненню місцевої ідентичності та екологічній освіті.</p>
<p>На території м. Залішки є старожитності пізнього палеоліту, трипільської, липицької, ранньослов'янської та давньоруської культур». Є с. Касперівці «археологічні пам'ятки пізнього палеоліту, трипільської, гава-голіградської, липицької, слов'янської, давньоруської культур, пізньофеодального періоду, скарб римських монет». Тут пролягав чумацький шлях. Необхідно популяризувати в поселеннях науково-пізнавальні види відпочинку, культурно-пізнавальні такі як природничо-пізнавальні тренінги, дослідницькі еколого-освітніми стежками, пізнавальні екскурсії, відвідування історичних та визначних в історичному та культурному відношенні місцевостей та ін. Статус заповідних територій і об'єктів дозволяє розвивати різні напрями рекреаційної діяльності. У громаді місцеві навчальні заклади освіти повинні проводити освітню роботу серед дітей, школярів, місцевого населення, сприяти вивченню території громади з позиції власника і охоронця.</p>
<p>3) Екотуризм є елементом сталого розвитку регіону, приносить реальні економічні вигоди місцевим громадам (зелені робочі місця) та підвищує якість життя.</p>
<p>Найбільш освоєними в рекреаційному відношенні є території біля окремих поселень які</p>

відрізняються різноманітними рекреаційними ресурсами, є доступні через сформовану інфраструктуру і інформованість рекреантів про умови відпочинку. Особливою популярним місцем відпочинку є околиці с. Касперівці, м. Заліщики і в межах сіл які розміщені на берегах річки Дністер це Колодрібка, Синьків, Зозулинці, Городок. Наявність Касперівського водосховища, р. Серет, Тупа, значна кількість ПЗТ дозволяє функціонувати стаціонарним закладам відпочинку та оздоровлення. Розвивати «різні види туризму: дитячого, молодіжного, сімейного, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, спортивного, релігійного, екологічного (зеленого), сільського, підводного, гірського, пригодницького, автомобільного, самодіяльного». Науково-пізнавальні види відпочинку як природничо-пізнавальні тренінги, дослідницькі еколого-освітніми стежками, пізнавальні екскурсії, відвідування історичних та визначних в історичному та культурному відношенні місцевостей та ін. Мальовнича природа пробуджує натхнення для творчості у митців, художників, творців літератури і науки, які проводять тут семінари та конференції.

*Складено авторами за [1-2,10,17].

Науко-пізнавальний відпочинок активно розвивається у Заліщиках популяризуючи славу історію південного регіону Тернопільської області. У громаді, відносно на невеликій території спостерігається унікальне поєднання комфортних природних рекреаційних ресурсів та багатой давньої історико-культурної спадщини, яка має безпосереднє відношення до еко-туризму.

Наявність водосховища у с. Касперівці притягує сюди рекреантів на відпочинок у літні місяці, це рибальство, засмагання, купання, спостереження за природними явищами, процесами і об'єктами, дикими рослинами і тваринами, медитаційні практики, та ін.

4. Туристична інфраструктура. Особливості функціонування готельної та гастрономічної інфраструктури туризму в Заліщицькій ТМГ є різноманітною. Частина складових її об'єктів мають певну категорію, тобто є мінімальний діапазон послуг, які повинні надаватись. Гостинність для відпочинку представляють (готелі, будинки, гуртожитки, хостели, екосадиби, садиби, бази відпочинку, готельно-ресторанний комплекс). Перелік існуючих та потенційних туристичних об'єктів показано на рис. 1. Характер туристичних ресурсів, основу яких складають природні об'єкти, визначають специфіку готельної бази.

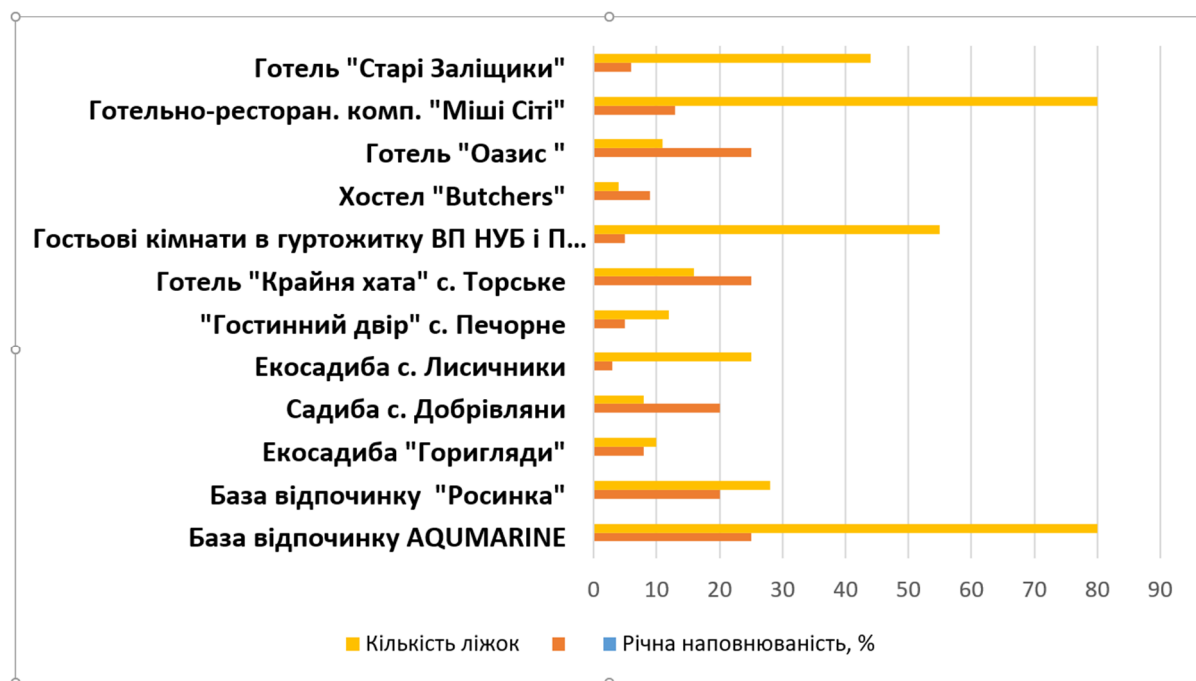

Рис. 1. Перелік існуючих та потенційних туристичних об'єктів [2]

Великі готелі у цих умовах не можуть бути оптимальною формою розміщення туристів, вони розраховані на бізнес-туризм. Великі готелі певним чином є перешкодою для організації зеленого туризму. Значно більш популярними є

екосадиби, садиби, бази відпочинку, що доповнюють ринок готельних послуг. Наявні види і типи готельних об'єктів розраховані на прийом туристів із різним рівнем достатку та вимогам до проживання й комфорту, одночасно вони всі

орієнтуються на зростаючий попит відпочинку за межами великих міст. Орієнтація на внутрішній туризм через війну обмежують міжнародний туризм.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Сьогодні еко-туризм є одним з найшвидше розвиваючих сегментів туристичного ринку в світі. У громаді важливо удосконалити і розвивати інфраструктуру відпочинкових комплексів, які б сприяли збереженню довкілля. Особливо контролювати утилізацію сміття, скидання стічних вод, разове навантаження від розміщення рекреантів в заповідних територіях, особливо такі питання є актуальними у літню пору року коли громаду з метою відпочинку відвідує значна кількість приїжджих туристів, активізується у відпочинку і місцеве населення. Природоохоронні території та об'єкти Заліщицької МТГ є цінними для наукових досліджень.

Стратегія розвитку Заліщицької МТГ — це комплексний довгостроковий план, спрямований на сталий розвиток, покращення якості

життя, економічне зростання, ефективне управління ресурсами та збереження екологічного та культурного потенціалу. Основні напрямки подальшого розвитку туризму у громаді такі складові:

1) Економічний розвиток, що передбачає підтримку місцевого підприємництва, розвиток сільського господарства, зокрема садівництва, та створення сприятливих умов для інвестицій.

2) Туризм та рекреація включає використання унікального ландшафту (Дністровський каньйон) для розвитку зеленого туризму (екотуризму).

3) Інфраструктура потребує модернізації житлово-комунального господарства, ремонту доріг та покращення соціальної інфраструктури (школи, лікарні) у т. ч. туристичної.

4) Соціальна сфера вимагає покращення якості освітніх та медичних послуг, підтримка культури та спорту, туристичного сектору.

5) Екологія повинна захистити довкілля та сталі використання природних ресурсів.

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій Тернопільської області. (2025) Адміністративно-територіальний устрій: електрон. довідн. Верховна рада України: офіц. веб-портал. (2025) Вилучено із <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmistter.html>, вільний.
2. Заліщицька громада з 2020. (2020). Вилучено із URL: <https://dream.gov.ua/ua/community/62783?fromUri=/communities&fromPage=22>
3. Заставецька Л., Мариняк Я., Стецько Н. (2025) Розвиток рекреаційного природокористування в Тернопільському районі. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, (5). 123-134. <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2025.5.12>
4. Державне агентство розвитку туризму (2025) Вилучено із <https://www.tourism.gov.ua>
5. Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б. (2021) Методологічні засади класифікації територій за показниками рекреаційного природокористування. *Український географічний журнал*. (3) 54-62. <https://doi.org/10.15407/ugz2021.03.054>
6. Кузик І. (2020) Рекреаційна роль лісів комплексної зеленої зони міста Тернопіль під час карантину населення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. 2020. 1 (48). 163-171. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.20.1.19>
7. Мариняк Я.О. (2003) Місце туризму у стратегії розвитку територій. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. № 2. 117-122.
8. Мариняк Я.О. (2004) Екологічний туризм в Україні: стан та перспективи розвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. (2). 244-247. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25669>
9. Мельничук М., Уевич С., Чернець В., Гладич Л., Безсмертюк Т. (2013) Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. Вип. 2 (35). 101-115.
10. Переліки ПЗФ по територіальних громадах області. (2025). Вилучено із URL: <https://ecology.te.gov.ua/prirодно-zapovidnij-fond/merezha-pzf/>
11. Стецько Н.П. (2000) Еколого-географічні аспекти рекреаційної діяльності в межах Тернопільської області. // *Наукові записки Тернопіль: пед. ун-ту. Серія: Географія*. (1) 103 – 105.
12. Стецько Н.П. Химера О.Ю. (2023) Екологічний туризм у національних природних парках Карпатського регіону. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства*. №7. вип. 7. 69-71.
13. Council of Europe, 1997: *Tourism and Environment*, Strasbourg.
14. Center for Responsible Travel (CREST), 2014, 2015, 2018: *The Case for Responsible Travel: Trends and Statistics*, Washington D.C.
15. United Nations, 2015: *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*.
16. World Tourism Organization (UNWTO), 2017: *International Year of Sustainable Tourism for Development Resolution*.
17. Тернопільська область. Райони. Децентралізація в Україні. (2025) <https://decentralization.ua/areas>
18. Топчів О.Г. (2005) Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навч. посіб. Одеса: Астропринт.
19. Царик Л., Барна І., Стецько Н., Вітенко І. та ін. (2015) *Природокористування: навч. посіб.* Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ.
20. Kristin Godtman Kling, Peter Fredman, Sandra Wall-Reinius (2017) *Trails for tourism and outdoor recreation: A systematic*

21. Richard J. Dolesh (2022). Top Trends in Parks and Recreation for 2022 URL: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2022/january/top-trends-in-parks-and-recreation-for-2022/>

References:

1. Administratyvno-terytorialnyi ustrii Ternopilskoi oblasti. (2025) Administratyvno-terytorialnyi ustrii: elektron. dovidn. Verkhovna rada Ukrainy: ofits. veb-portal. (2025) Vylucheno iz <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmistter.html>, vilnyi.
2. Zalishchytska hromada z 2020. (2020). Vylucheno iz URL: <https://dream.gov.ua/ua/community/62783?fromUri=/communities&fromPage=22>
3. Zastavetska L., Maryniak Ya., Stetsko N. (2025) Rozvytok rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia v Ternopilskomu raioni. Heohrafichnyi chasopys Volynskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky, (5). 123-134. <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2025.5.12>
4. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu (2025) Vylucheno iz <https://www.tourism.gov.ua>
5. Ilina M.V., Shpylova Yu.B. (2021) Metodolohichni zasady klasyfikatsii terytorii za pokaznykamy rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia. Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. (3) 54-62. <https://doi.org/10.15407/ugz2021.03.054>
6. Kuzyk I. (2020) Rekreatsiina rol lisiv kompleksnoi zelenoi zony mista Ternopil pid chas karantynu naselennia. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. 2020. 1 (48). 163-171. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.20.1.19>
7. Maryniak Ya.O. (2003) Mistse turyzmu u stratehii rozvytku terytorii. Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. № 2. 117-122.
8. Maryniak Ya.O. (2004) Ekolohichniy turizm v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. (2). 244-247. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25669>
9. Melniichuk M., Uievych S., Chernets V., Hladych L., Bezsmertiuk T. (2013) Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku turystychnoi ta rekreatsiinoi diialnosti Volynskoi oblasti. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. Vyp. 2 (35). 101-115.
10. Pereliky PZF po terytorialnykh hromadakh oblasti. (2025). Vylucheno iz URL: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/>
11. Stetsko N.P. (2000) Ekoloho-heohrafichni aspekty rekreatsiinoi diialnosti v mezhakh Ternopilskoi oblasti. // Naukovi zapysky Ternopil: ped. un-tu. Serii: Heohrafiia. (1) 103 – 105.
12. Stetsko N.P. Khymera O.Iu. (2023) Ekolohichniy turizm u natsionalnykh pryrodnykh parkakh Karpatskoho rehionu. Visnyk Ternopilskoho viddilu Ukrainskoho heohrafichnogo tovarystva. №7. vyp. 7. 69-71.
13. Council of Europe, 1997: Tourism and Environment, Strasbourg.
14. Center for Responsible Travel (CREST), 2014, 2015, 2018: The Case for Responsible Travel: Trends and Statistics, Washington D.C.
15. United Nations, 2015: Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development.
16. World Tourism Organization (UNWTO), 2017: International Year of Sustainable Tourism for Development Resolution.
17. Ternopilska oblast. Raiony. Detsentralizatsiia v Ukraini. (2025) <https://decentralization.ua/areas>
18. Topchiiev O.H. (2005) Suspilno-heohrafichni doslidzhennia: metodolohiia, metody, metodyky: navch. posib. Odesa: Astroprynt.
19. Tsaryk L., Barna I., Stetsko N., Vitenko I. ta in. (2015) Pryrodokorystuvannia: navch. posib. Ternopil: redaktsiino-vydavnychi viddil TNPU.
20. Kristin Godtman Kling, Peter Fredman, Sandra Wall-Reinius (2017) Trails for tourism and outdoor recreation: A systematic literature review, Abstract Trails TOURISM Review 488 Vol. 65/ No. 4/ 2017/ 488 – 508 UDC: 338.482:796.1
21. Richard J. Dolesh (2022). Top Trends in Parks and Recreation for 2022 URL: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2022/january/top-trends-in-parks-and-recreation-for-2022/>

Надійшла до редакції 22.03.2026 р.

Прийнята до друку 24.04.2026 р.

Опублікована 26.05.2026 р.

